

DİN VE DEVLET İLİŞKİLERİ

TEOKRASİ VE LAİKLİK

Doç. Dr. Abdülaziz Bayındır

İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1999

Abdülaziz BAYINDIR'la haberleşme adresi
ve KİTAP İSTEME ADRESİ

SÜLEYMANİYE VAKFI
Hoca Gıyaseddin Mah. Şifahane Sok. No:20
34470 EMİNÖNÜ/İSTANBUL

Tel: (0212) 513 00 93 Fax: (0212) 511 21 69

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

TEOKRASİ VE LAİKLİK

1- KİTAP-I MUKADDES VE TEOKRASİ

A- İlgili Metinler

- a- Pavlos'un mektubu
- b- Petrus'un 1. mektubu

B- Teokrasi İle İlgili Yorumlar

- a- Jean Calvin'in yorumları
- b- Brutus'un yorumları

C- Kilise Ve Teokrasi

2- KUR'AN VE TEOKRASİ

A- Yönetimle İlgili Kurallar

- a- Adalet
- b- Hürriyet
 - (1)- inanç ve ibadet hürriyeti
 - (2)- İnandığı gibi yaşama
- c- Akli kullanmak
- d- Yalnız Allah'tan korkmak
- e- Yanlışla karşı çıkmak

B- MEZHEP VE TARİKATLAR

- a- İran Benzeri İslam Cumhuriyeti
- b- Tarikatlar

C- Cami ve Teokrasi

3- LAİKLİK

4- DEĞERLENDİRME

SONUÇ

ÖNSÖZ

Her şeyimizi Allah'a borçluyuz, kimse onun verdiğiinden fazlasına sahip olamaz. "*Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır.*" (Bakara 2/255) Buna her insan inanır ve inancını bir şekilde ifade eder.

Putlara tapanlar da buna inanır. Bunlar putları, Allah'a yakın saydıkları bir kısım ruhanilerin simgesi olarak görür ve onlara, kendilerini Allah'a daha çok yaklaştırırsınlar diye taparlar. Ama bu inanç akla aykırıdır. Hayallere ve efsanelere dayanır. Doğruluğunu kanıtlayacak bir tek bilgi ve belge yoktur. Bu şirktir.

Günümüzde tanrıtanımaz diye adlandırılan ateistler de aslında Allah'a inanırlar. Adına ister Doğa, ister Gök Tanrı isterse ne denirse densin, bütün varlıkları yaratan ve evrenin tek hakimi olan Allah'ı inkar mümkün olmadığından tanrıtanımaz, babasını tanımazlık eden kişiye benzer. O, sıkışık zamanında nasıl babasını ararsa bu da dara düşünce Allah'a sığınır. Aslında bunlar, Allah'ın kendilerine her şey vermesini ama emir vermemesini isterler.

Bazı kimseler de Allah'ın emir vermesini kabul ederler. Ama onları sınıflara ayırır, kimini uygun bulur, kimini de uygun görmezler. Bunların durumu, Kur'anda yer alan şekliyle, Şeytan'ın durumuna benzer. Şeytan'ın o hale gelmesi, Allah'ın bir tek emrini uygun görmemesi ile başlamıştır. Yoksa o Allah'a, ahiret gününe ve inanılması gereken bir çok şeye inanır.

İnanç, insanın bütün ilişkilerini etkiler. İster özel alanda olsun, ister kamu alanında olsun, her yerde etkisini gösterir. Fakat insan bir inançta kalmayabilir. Ama inancı değişti diye yaşadığı bir toplumdaki çıkıp bir başka topluma geçemez. Bu sebeple her toplum, değişik inanç sahiplerine katlanmaya hazır olmalıdır. Ulaşım ve haberleşmenin geliştiği, bir çok kimsenin doğru büyüdüğü toplumu terk edip başka yerlere göç ettiği çağımızda, kendimiz gibi inanmayanlara katlanmak, kaçınılmaz bir zorunluluk haline almıştır. Çünkü köyünden kentinden ayrıлып başka yerlere gidenler inançlarıyla birlikte gitmektedirler.

Mantıklı düşünen her insan, hiç kimseyi kendi gibi inanmaya zorlayamayacağını anlar ama insanların çoğu mantıklı hareket etmezler. Bu sebeple de inanç farklılıkları, düzinelerce probleme yol açar.

Toplumlara doğru görüşlerin egemen olması gerekir. Bu konuda doğru görüş, insanların inandıkları gibi yaşamalarına imkan vermektir. Ne yazık ki, etkili ve yetkili mevkide olanlar, doğruların değil, gücün egemen olmasına daha çok önem verirler. Bu da zulümlere ve haksızlıklara yol açar.

Doğruların yerine gücün egemen olmasını isteyenler, aslında insanların kendilerine köle olmasını istemiş olurlar. Onlardan kimi bu konuda maddi gücünü, kimi devlet gücünü, kimi de dini kullanır. Bu sebeple hürriyetler konusu, tarih boyunca insanlığın en önemli konusu olmuştur. Hürriyet mücadelesine soyunan nicelerinin, etkili ve yetkili bir konuma gelince kendinden başkasına hürriyet tanımadığı çokça görülen bir gerçektir.

İlahi dinler, inançlara baskı yapmayı kesinlikle reddederler. Peygamberler hep bunun mücadelesini vermişlerdir. Onlar insanı, insana köle olmaktan kurtarmaya ve Allah'tan başkasına köle olmamalarını sağlamaya çalışmışlardır. Bütün peygamberlerin ortak isteği, insanların Allah'tan başkasına ibadet etmemesidir. "İbadet" sözlükte kulluk ve kölelik, yani kayıtsız şartsız boyun eğme anlamına gelir. Allah'tan başkasına ibadet etmemek, ondan başka kimseye kayıtsız şartsız boyun eğmemek demektir. Ama dini, bir baskı aracı olarak kullanmak isteyenler, öncelikle onu, peygamberlerin gösterdiği çizgiden saptırıp tanınmaz hale getirmek zorunda kalmışlardır.

Bunlar dini, kişisel olmaktan çıkarıp kurumsal hale getirmişler, insanları dine kabul ve dinden çıkarma işlemlerini törene bağlayarak inançları da kendi emirleri altına sokmuşlardır. Bir yandan da bu kurum sayesinde devlete hakim olma ve Allah adına devleti yönetme imkanına kavuşmuşlardır. Yönetime Allah adına el koyunca devletin bütün nimetlerinden yararlanmış ama verdikleri ekonomik ve sosyal sıkıntılardan, yaptıkları zulüm ve baskılardan Allah'ı sorumlu tutmuşlardır. Kimse Allah'a hesap soramayacağından kendileri sorumsuz bir mevkide bulunmuşlardır. İşte bu teokrasidir. Buna uygun teşkilatlanma hıristiyanlarda vardır. Teokrasi, devletin kilisenin emrine girmesinin adıdır. Bunun kabul edilebilir bir tarafı yoktur. Onun için teokrasiye karşı verilen mücadele haklı bir mücadeledir. Laiklik bu mücadelenin adı olmuştur.

Teokrasiye başkaldırının simgesi olan laiklik, zamanla inançlara baskının aracı haline getirilmiştir. İnsanları kendilerine köle etme hırsı içinde olanlar şimdi, ya dini ya da laikliği kullanarak hürriyetleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar.

Kiliseye benzer bir dini kurumu müslümanlıkta oluşturmak mümkün olmamıştır. Kur'an'ın varlığı buna en büyük engeldir. Kur'an din ve devlet ilişkilerinin ideal prensiplerini ortaya koymuştur. Duygusal davranmayan herkes onları kabul eder. Bu çalışma ile biz, Kur'an ışığında din ve devlet ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini araştırdık. Çünkü Kur'an Allah'ın son kitabıdır ve hiç bozulmadan bize kadar gelmiştir. Sonra da teokrasi ve laiklik konusunu ele aldık. Onu da Kitab-ı Mukaddes'e ve Kur'an'a göre açıklamaya çalıştık.

Konuyu, aşırılığa kaçmadan işlemek ana gayemiz olmuştur. İnsanlar üzerinde hakim olmak için dini kullananlarla laikliği kullananların açmazlarını kısa ve özlü biçimde tespitte gayret ettik.

Burada doğruları göstermek istedik. Doğruları aslında herkes büyük ölçüde bilir ama onları uygulamak çoğu kimsenin hesabına gelmez. Bunu iyi biliyoruz. Biz eğer insafli hareket edebilen kişilere faydalı olabilirsek kendimizi başarılı sayacağız. Böylelerinin sayısı da çok az olur. Gayret bizden başarı Allah'tandır.

KİTAB-I MUKADDES'E VE KUR'AN'A GÖRE

TEOKRASİ VE LAİKLİK

1- KİTAB-I MUKADDES VE TEOKRASİ

63. Teokrazi, theos (tanrı) ve kratein (hükmetme) sözlerinden oluşan birleşik bir kelimedir¹. Hakimiyeti Tanrıya, ya da Tanrı iradesine dayandıran yönetimler için kullanılır. Buna göre krala ve hükümetlere itaat Tanrı'ya itaattir. Onlara karşı gelmek Tanrı'ya karşı gelmektir. Çünkü kral, hükümetler ve valiler Tanrı tarafından belirlenir ve onun tarafından göreve getirilirler.

Bunun Kitab-ı mukaddes'te dayanağı vardır. Ama Kur'an böyle bir yönetimi kabul etmez.

A- İLGİLİ METİNLER

64. Kitab-ı mukaddes, Ahd-i atîk ve Ahd-i cedîden oluşur. Tevrat'a Ahd-i atîk, İncil'e de Ahd-i cedîd denir.

65. İncil'de teokrasiyi öngören metinler vardır. Tevrat'ta ise bu anlama gelebilecek bir ifade yer alır. Tevrat'ın ifadesi şöyledir:

Süleyman dedi ki, "Ey oğlum Rab'den ve kraldan kork. İhtilalcilere karışma²."

İncil, iki yerde teokrasiyi açıkça emreder. Bu metinler Pavlos'un ve Petrus'un mektuplarında yer alır.

a- Pavlos'un Romalılar'a mektubu

66. Pavlos mektubunda şöyledir:

"Herkes emri altında bulunduğu hükümetlere boyun eğsin. Zira Allah tarafından verilmemiş bir yetki yoktur. Mevcut hükümetler Allah tarafından atanmıştır. Bunun için hükümete karşı gelen Allah'ın düzenine karşı direnmiş olur. Direnenler kendilerini sorumluluk altına sokacaklardır. Çünkü hükümdarlar iyi işler için değil, sadece kötü işler için korkuturlar. Hükümetden korkmamak ister misin? Öyleyse iyi olanı yap, o zaman onun tarafından övülürsün. Çünkü o Allah tarafından, senin iyiliğin için görevlendirilmiştir. Ama eğer kötü olanı yaparsan kork, çünkü kılıcı boş yere taşıyor. Zira o Allah'ın

1- Mümtaz Soysal, Anayasaya Giriş, Ankara 1968, s. 16.

2- ""Ey oğlum Rab'den ve melik'ten kork. İhtilalcilerle ihtilat etme" Emsal-i Süleyman, XXIV/21, Kitab-ı Mukaddes, İbrani, Kelâmî ve Yunan dillerinden tercüme. Dersaadet 1910. Ahd-i atîk s.775.

hizmetindedir, kötülük işleyene olan öfkeden dolayı intikam alır. Bu sebeple yalnız korkudan değil, gönülden bir bağlılıkla da ona bağımlı olmak gerekir³".

b- Petrus'un 1. mektubu

67. Petrus'un 1. Mektub'unda şu ifadeler geçer:

"İmdi insanlar tarafından kurulan her düzene Rabb için bağımlı olun. Gerek başta bulunan kişi olması nedeniyle krala, gerekse valilere boyun eğin. Çünkü onlar, O'nun tarafından, suçluları cezalandırırlar ve iyi iş yapanları övsünler diye gönderilmişlerdir. Zira Allah'ın istediği şudur: Hür kişiler gibi yaşayın, ama hürriyetinizi şerre örtü yapmayın. Ancak Allah'ın kulları gibi olup iyilik yaparak cahil kişilerin cahilliğini susturun. Herkese saygı gösterin. Kardeşleri sevin. Tanrı'dan korkun. Krala saygı gösterin⁴."

B- TEOKRASİ İLE İLGİLİ YORUMLAR

68. Hıristiyan düşünürlerden Jean Calvin ve Stephanus Junius Brutus'a göre Hıristiyanlık teokrasiyi emretmektedir.

a- Jean Calvin'in yorumları

69. Calvin Kitab-ı mukaddes'in yukarıdaki ifadelerini şöyle yorumlamaktadır:

"Petrus, "krala saygı gösterin." ve Süleyman, "Oğlum Tanrı'dan ve kraldan kork." dediği zaman bizden bir şey istiyor. Çünkü birincisi, saygı terimi ardında içten ve gerçek bir hümeti kastediyor, ikincisi, kralı Tanrı'yla birlikte anarak kralın bir çeşit kutsal yücelik ve değerle donatılmış olduğunu gösteriyor.

Pavlos'un önemli buyruğunu da unutmamalıyız. Onun, "*Bu sebeple yalnız korkudan değil, gönülden bir bağlılıkla da ona bağımlı olmak gerekir.*" sözüyle anlatmak istediği, prenslere ve yöneticilere olan itaatin sadece korkudan değil, bunun aynı zamanda Tanrı'ya itaat olduğu bilinerek yapılması gereğidir. Çünkü prenslerin ve yöneticilerin iktidarı Tanrı'dan gelir...

Pavlos der ki, "*Herkes emri altında bulunduğu hükümetlere boyun eğsin.*" Şu halde her kim hükümete karşı gelirse Tanrı'nın düzenine karşı gelmiş olur.

70. Şu hususta kimse kendini aldatmasın, Tanrı'ya karşı gelmeksizin yöneticilere karşı çıkamayız. Çünkü silahsız bir yönetici cezalandıramayacağı için küçümsense de Tanrı silahlıdır ve bu küçümseyişin intikamını derhal alacaktır.

İtaat kavramı altında şu unsurları görüyorum: Fertler kamu ile ilgili konularda kendilerini yetkili görmemeli, devlet işlerine karışmamalı, yöneticilerin yetkisine giren işlere burunlarını sokmamalı ve genel olarak kamuyu ilgilendiren herhangi bir girişime kalkışmamalıdır. Kamu düzeninde düzeltilmesi gerekli olan bir bozukluk varsa karışa çıkarmamalı, ellerinin bağlı olduğu bir işe

3- Mektup sadeleştirilmiştir, aslı şöyledir: "Herkes emri altında bulunduğu hükümetlere itaat etsin. Zira Allah tarafından olmayan bir hükümet yoktur ve mevcut hükümetler Allah tarafından tertip olunmuştur. Bunun için hükümete muhalefet eden Allah'ın tertibine mukavemet etmiş olur ve mukavemet edenler kendi aleyhlerine hüküm davet edecekler. Zira hükümdarlar iyi ameller için değil, ancak kötü ameller için korkuturlar. Hükümetden korkmamak ister misin. İyi olanı işle ve onun tarafından medh olunacaksın. Çünkü senin iyiliğin için Allah tarafından memurdur. Lakin eğer kötü olanı işler isen kork, çünkü kılıcı beyhude yere taşıyor. Zira Allah tarafından memur olup kötülük işleyen üzerine gazab ıcrası için intikam alacaktır. Bu ecilen yalnız gazab sebebiyle değil, ancak zamir sebebiyle dahi tabi olmak lazımdır." (Pavlos'un Romalılarına Mektubu, 13. bab, 1-5, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i cedid s.206.)

4- İfadeler sadeleştirilmiştir, aslı şöyledir. "İmdi Rabb için tanzimat-ı beşeriyenin her birine gerek padişaha cümleye faik olduğundan, gerek valilere, şer işleyenlerin mücâzâtı ve hayır işleyenlerin medhi için anın tarafından irsal olunanlar bulduklarından itaat ediniz. Zira Allah'ın iradeti budur ki, hürer gibi, ama hürriyetinizi şerre örtü tutmayup ancak Allah'ın kulları gibi olarak cahil ademlerin cehaletini hayır işlemekle iskat edesiz. Cümleye hümet ediniz. Biraderleri seviniz. Allah'tan korkunuz. Padişaha hümet ediniz." (Petros'un 1. mektubu, II/13-17. Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i cedid, s. 298.)

kendilerini sokmamalıdır. Bu alanda eli kolu bağlı olmayan tek kişi yöneticidir. Demek istediğim, kendilerine emir verilmeden hiç bir işe kalkışmasınlar. Çünkü eğer yönetici emir verecek olursa onlar da kamu otoritesi ile yetkilendirilmiş olurlar...

71. Kamu yararına uygun yönetenler, Tanrı'nın hakimiyetinin gerçek örnekleridir. Adaletsizce ve diktatörce hükmedenler de yine Tanrı tarafından insanları günahkarlıklarından dolayı cezalandırmak için görevlendirilmişlerdir. Yine de onlarda yasal gücü Tanrı'dan aldıklarını gösteren o kutsal haşmet vardır...

Bütün şereften yoksun, en kötü karakterli bir kimse bile eğer kamu yetkisine sahipse, Tanrı'nın kendi buyruğuyla adaletin ve yargısının bakanlarına havale ettiği o görkemli, kutsal iktidarla donatılmıştır ve dolayısıyla halkına itaati bakımından kralların en iyisi kadar şerefe ve saygı görmeye layıktır.

Karakterleri ne olursa olsun, bu saygıyı, hatta bu dindarca bağlılığı bütün yöneticilerimize sonuna kadar göstermek zorundayız. Bunu sık sık tekrar ediyorum ki, kişileri kendi başlarına ele almamayı öğrenelim; Tanrı'nın buyruğuyla kişiliklerinde sarsılmaz bir haşmetin yazılı ve kazanmış olmasını yeterli sayalım...

72. Kötülükleri tedavi etmek üstümüze düşmez. Bize düşen tek şey, bütün kralların yürek ve meyilleri elinde olan Tanrı'nın yardımını istemektir... Tanrı'nın önünde onun kutsadıklarını öpmeyen, yargılanan boynu bükükleri ezmek için adaletsiz yasalar çıkaran, yoksul insanlara zulüm, dul kadınlara haksızlık, öksüzlere eziyet eden, yeryüzünün bütün kralları ve yargıçları sonunda yerlerinden düşecek ve ezileceklerdir⁵."

b- Stephanus Junius Brutus'un yorumları

73. Brutus bu konuda şöyle der: Kutsal Kitap, Tanrı'nın kendi sultasıyla, kralların ise tanrı'dan aldıkları sultaya dayanarak hükmettiklerini, asıl egemenliğin Tanrı'da bulunduğunu, kralların onun delegeleri olduklarını söyler⁶.

Kral makamını, Krallar Kralı efendimiz Tanrı'dan, kendi halkına adalet dağıtmak ve onları bütün düşmanlarına karşı korumak amacıyla alır..

Kralların taç giymesinde iki türlü sözleşme olduğunu okuyoruz: Biri halkın Tanrı'nın halkı olması için Tanrı'yla kral ve halk arasında, ikincisi, halkın sadakatla itaat, kralın da adaletle hükümdarlık etmesi için kralla halk arasındadır⁷."

C- KİLİSE VE TEOKRASİ

74. Kilise, teokratik sistemin en temel kurumudur. Çünkü bu sistemde kralı, hükümetleri ve valileri belirleyen ve göreve getirenin Tanrı olduğuna inanılır. Hıristiyanlara göre Tanrı Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlüsüdür. Oğul İsa'dır. "Gökte ve yeryüzünde bütün iktidar ona verilmiştir⁸." İsa adına hareket etme ve karar verme yetkisi ise kiliseye aittir. İsa kilisede hazır bulunur. Çünkü kilise onun

5- Jean Calvin, Hıristiyan Dininin Öğretisinden seçme parçalar (Christianae religionis institutio, Kitap IV, Bölüm 20: Devlet Yönetimi Üstüne) çeviren Şahin ALPAY, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2, Yeni Çağ, Derleyen Mete TUNCA Y Ankara 1969, s.48-51.

6- Stephanus Junius Brutus, Vindiciae contra Tyrannos (Tiranlara karşı haklar) Çeviren Mete TUNCA Y, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2, Yeni Çağ, Seçilmiş Yazılar, Ankara 1969, s. 62.

7- Brutus, a.g.e. s. 63.

8- "Ve İsa yanlarına gelüb onlara hitaben dedi ki, semada ve zeminde bütün hükümet bana verildi." (Matta 18, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i cedid, s. 43.)

manevi varlığı ile bütünleşmiştir⁹. Kutsal Ruh ise kiliseyi Allah'ın yani Baba'nın nimeti ve armağanlarıyla doldurur ve hatalardan korur¹⁰.

75. Matta İncil'ine göre Hz. İsa çarmıha gerilip defnedildikten üç gün sonra kabrinden çıkmış, Galile'de 11 havarisine görünmüş ve şöyle demiştir: "*Gökte ve yeryüzünde bütün iktidar bana verilmiştir. Şimdi gidin, bütün ulusları öğrenci yapın. Onları Babam, Ben ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi tutmalarını onlara öğretin. İşte dünyanın sonuna kadar ben her an sizlerle beraberim*"¹¹."

Bu, kiliseyi Hıristiyanlar yanında güçlü bir hale getirmiştir. Hatta bir kimsenin Hıristiyanlığa kabulü de kilisenin onayı ile olur. Bunun için vaftiz gerekir. Vaftiz, Yunanca suya batırmak demektir. Bir Hıristiyanlık terimi olarak İsa'nın manevi vücuduyla birleşmeyi ve Kutsal Ruh'la yeniden doğmayı ifade eder. Vaftiz, Hıristiyan olmanın ilk şartıdır. Bir kiliseden diğerine geçmek de vaftizle olur¹².

76. Hıristiyan dünyasında en çok mensubu bulunan mezhep Katolik Mezhebidir. Bu mezhep kendini Petrus'a bağlar. Ruhanî reis Papadır. Papa, İsa'nın vekili ve Petrus'un halefidir. Papa yanılmaz bir otorite, kilise ise evrenseldir. Kilise dışında kurtuluş yoktur. Roma, diğer kiliselerin ruhanî merkezidir ve hepsinden üstündür. Kilise, Kutsal Ruh tarafından sevk ve idare edilir. Kutsal Ruh Baba ve Oğul'dan çıkar. İncil'in yorumu kilise eliyle olur¹³.

77. Teokratik düzende kralı, hükümetleri ve valileri belirleme ve göreve getirme yetkisi kiliseye aittir. Çünkü kilise Tanrı adına hareket eder ve ona ait olan yetkiyi kullanır. Fakat kilise bu konuda bir sorumluluk üstlenmez. Zaten Kutsal Ruh'un kiliseyi hatalardan koruduğu¹⁴ inancı onlara sorumluluk yüklemeye engeldir.

78. Buna göre teokrasiyi şöyle tarif etmek gerekir: "Teokrasi, hakimiyeti kilisenin iradesine bırakan yönetim biçimidir. Bu sistemde kralı, hükümetleri ve valileri belirleyen ve göreve getiren kilisedir."

2- KUR'AN VE TEOKRASI

79. Kur'an'da devlet başkanı, yöneticiler ve yönetim sistemiyle ilgili özel bir hüküm yoktur. Bu konuda Hz. Muhammed'den de bir emir ve tavsiye gelmemiştir. Bu, yöneticilere bir kutsallık verilmediğini onların hiç bir konuda dokunulmaz sayılmadığını gösterir. Teokrasi bu anlayışa zıt olarak Allah'ın yetkisinin bir kuruma devri veya onunla paylaşılması anlamına geldiği için bu yetkiyi kullananların sorumsuz, kutsal ve dokunulmaz olmasını gerektirir. Kur'an'a göre böyle bir davranış şirktir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"De ki: Çocuk edinmemiş olan, hakimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun." O'nu büyükle dikçe büyükle." (İsra 17/111)

Kur'an'a göre Peygamberler bile yaptıkları şeyden sorumludur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Kendilerine elci gönderilenleri kesinkes sorguya çekeceğiz. O elçileri de kesinkes sorguya

9- Günay TÜMER, Abdurrahman KÜÇÜK, Dinler Tarihi, Ankara 1993, s.263.

10-TÜMER, KÜÇÜK, a.g.e. s. 256.

11- Metin sadeleştirilmiştir. Elimizdeki nüshadaki ifadeler şöyledir. " Ve onbir şakirdler Galile İsa'nın onlara emr ettiği dağa vardılar. ve Onu görünce ona secde kıldılar. Lakin bazıları şüphe etdiler. Ve İsa yanlarına gelüb anlara hitaben dedi ki, semada ve zeminde bütün hükümet bana verildi. İmdi gidiniz, cümle milletleri şakird ediniz. Onları Peder ve Ben ve Ruh'ul-Kudüs ismine vaftiz ediniz. Ve size emrettiğim şeylerin cümlesini hıfz etmeyi anlara talim ediniz ve işte dünyanın nihayetine değin ben her vakt sizin ile beraberim." (Matta 16-20, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i cedid, s. 43.)

12- TÜMER, KÜÇÜK, a.g.e. s. 268.

13- TÜMER, KÜÇÜK, a.g.e. s. 270.

14-TÜMER, KÜÇÜK, a.g.e. s. 256.

çekeceğiz

Yaptıklarını kendilerine bir bir anlatacağız , çünkü uzakta değiliz.

O gün tartı yapılacağı doğrudur. Kimin tartıları ağır gelirse, işte böyleleri başarmış olacaklardır.

Kimin tartıları az gelirse böyleleri de ayetlerimize karşı haksız davranışları sebebiyle kendilerini kaybetmiş olacaklardır. (Araf 7/6-9)

Teokrasi de yöneticilerin zalimliği, onların suçu değil, Allah'ın insanları cezalandırması sayılır. Halbuki Allah zalimlerden uzak durmayı emreder. O, şöyle buyurur:

Siz, zalimlik yapanlara yönelmeyin, yoksa o ateş size de dokunur. Allah'tan başka size velilik yapacak kimse yoktur; sonra, yardım da göremezsiniz. (Hud 11/113)

Haksızlık yapan kim olursa olsun, haksızlığa uğrayanın yanında olmak gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Her kim, zulme uğradıktan sonra hakkını alacak olsa ona karşı durmanın bir yolu yoktur.

Asıl yol, İnsanlara zulmedenlere, yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere karşı bulunmalıdır. Onların payına düşen elemli bir azaptır. (Şurâ 42/41-42)

Kendi kötü davranışlarını Allah'ın onayladığını, sadece Allah'a ortak koşanlar söyler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Eş koşanlar dediler ki: "Eğer Allah dileseydi onun dışında hiçbir şeye kulluk etmezdik. Bunu ne biz ve ne de babalarımız yapardı. O'nun buyruğu olmadan bir yasak da koymazdık." Onlardan öncekiler de böyle yapmıştı. Elçilere düşen açıktan açığa bildirmekten başka ne olabilir ki?" (Nahl 16/35)

Teokrasi, Allah'a boyun eğer gibi yöneticilere boyun eğmeyi ister. Onlara itaat Allah'a itaat, onlara muhalefet Allah'a karşı gelmek sayılır. Kur'an bunu da şirk sayar. Çünkü onların Allah'ın emrine aykırı isteklerine boyun eğen, o konuda onları Allah'ın yerine koymuş olur. Şirk yani Allah'ın yetkisini paylaşmaya veya paylaştırmaya kalkama, bağışlanmaz bir günahdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz, bunun altında olanı dilediği kimse için bağışlar." (Nisa 4/48)

A- YÖNETİMİLE İLGİLİ KURALLAR

80. Kur'an'ın devlet yönetimi ile ilgili kuralları evrenseldir. Bunlar her türlü rejimde savunulabilir. Onların yokluğu huzursuzluğa ve kargaşaya yol açar. Onlara doğrudan karşı çıkmak insanı güç duruma sokar. Bu kurallara uyan her sistem, ideal bir devlet sistemi haline gelir. Şimdi bunlardan bir kaçını teokrasi ile mukayeseli olarak görelim.

a- Adalet

9

81. Kur'an, bir ön şart koymaksızın adil olmayı emreder. Bu sebeple yöneticiler, din, ırk, yaş, cinsiyet ve sosyal konum vs. ayırımı yapmaksızın herkese adil davranmakla yükümlüdür. Bu konudaki emirler kesindir.

Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Belki tutarsınız diye size öğüt verir. (Nahl 16/90)

82. Allah zorbalara boyun eğmeyenleri ödüllendireceğini bildirmektedir.

Zorbalardan, onlara içtenlikle boyun eğmekten¹⁵ kaçınıp Allah'a yönelenler varya, İşte bu müjde onlarıdır. Kullarımı müjdele. (Zümer 39/17)

83. Teokraside adalet olmaz. Çünkü bu sistemde kamu yararına uygun yönetenler Tanrı'nın hakiyetinin gerçek örnekleri, adaletsizce ve diktatörce yönetenler de Tanrı tarafından insanları günahkarlıklarından dolayı cezalandırmak için görevlendirilmiş kişiler olarak algılanırlar. Böyle bir yönetimde adalet aramak boşuna olur.

b- Hürriyet

84. Dinin hür iradeyle seçilmesi Allah'ın değişmez yasaıdır. Bu sebeple bütün peygamberler hürriyet konusu üstünde titizlikle durmuşlardır. İnsanlara; *"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin"* demelerinin anlamı budur. Çünkü İbadet sözlükte taat anlamına gelir. Taat boyun eğmek demektir, daha çok "emre uymak ve izinden gitmek." anlamında kullanılır¹⁶. Türkçede buna kulluk ve kölelik denir.

"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" demek, Allah'tan başkasına kul-köle olmayın, demektir. Bu sebeple teokratik sistem, peygamberlerin bu ortak isteklerine aykırıdır. Çünkü bu sistem insanları yöneticilere köle etmektedir.

Burada inanç ve ibadet hürriyeti ile inandığı gibi yaşama hürriyeti, özel önem kazanmaktadır.

(1) - İnanç ve ibadet hürriyeti

85. Dinin özü imandır. İmanın temeli de onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkara zorlanamaz. Çünkü bu, insan fitratına aykırıdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Dinde zorlama yoktur; artık doğru ile eğri birbirinden iyice ayrılmıştır. Bundan böyle kim zorbaları tanımaz da Allah'a inanırsa kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah işitendir, bilendir." (Bakara 2/256)

86. İnsanlar ibadete de zorlanamaz. Çünkü ibadet için niyet gerekir. Niyet, bir şeye içten karar vermektir. "Ameller niyetlere göredir¹⁷." Bir ibadetin ne maksatla yapıldığını, tam olarak bir o ibadeti yapan bir de Allah bilir. Niyetsiz ibadet yapılamadığından zorla ibadet olmaz. Birisine zorla namaz kıldırılabilir ama niyet etmezse namaz kılmamış, boşuna yatmış kalkmış olur. Bu da bir şeye yaramaz.

87. Müslüman olmak için bir törene gerek yoktur. İnanılması gereken şeylere içten inanan ve Kur'an'a uymayı kabul eden herkes müslüman olur. Ama hıristiyanlıkta dine kabul, vaftizle olur. Bu tören hıristiyanı, papazların manevi baskısı altında sokar. İnsanları dine kabul yetkisini Allah Hz. Muhammed'e bile vermemiştir. O, şöyle buyurur:

"Sen, sevdiğini yola getiremezsin, ama Allah, dilediğini yola getirir. Yola gelecekları en iyi o bilir." (Kasas 28/56)

(2) - İnanıldığı gibi yaşama hürriyeti

15- Ayette "onları ibadet etmekten" ifadesi geçiyor. Onun yerine "içtenlikle boyun eğme" ifadesi kullanılmıştır. Çünkü ibadet içiyile ve dışiyile boyun eğmektir. Eğer bu boyun eğme Allah'ın isteğine uygansa ona ibadet edilmiş, aykırıysa başka şeye ibadet edilmiş olur.

16- İbnu Manzûr, Lis'an'ul-Arab, Beyrut 1410/1990. Rağ'ib el-İsfahâni, el-Müfredât (Safvân Adnan Davudî'nin tahkikiyile) Dimaşk ve Beyrut 1412/1992, s.529

17- Bu hadis-i şerif, Sahih-i Buhârî'nin en başında yer alır.

88. İnanç bir kalp işi olduğu için inanç hürriyetini tanımanın veya tanımamanın bir anlamı yoktur. Ancak din hürriyetinden bahsedilebilir. Din deyince, o dinin bütün emir ve yasakları anlaşılır. Bunun daha açık ifadesi, inandığı gibi yaşama hürriyetidir.

89. Devletin vatandaşı ile ilişkisi dinî veya ideolojik boyutta değil, adalet boyutunda olur. Müslümanların devlet geleneğinde, insanların inandığı gibi yaşamaları sağlanmış ve inançlara hakaret fırsatı verilmemiştir. Mesela Osmanlı, meyhane açmayı ve domuz yetiştirmeyi müslüman kesime yasaklarken hıristiyanlara serbest bırakmıştır. Çünkü onların inançlarına göre bunlar günah değildir.

Bu anlayış, İspanya'dan kaçan yahudilere kucak açmamıza ve onlara huzurlu bir hayat sağlamamıza sebep olmuştur. Onlar bunun hatırasına Türkiye'de 500. Yıl Vakfı'nı kurmuşlardır.

c- Akli kullanmak

90. Akıl insanı hayvandan ayırır. İnsan arzularını dizginleyebilirse güzel şeyler olur. Arzular öne çıkarsa düşünceler, bakışlar ve anlayışlar değişir.

91. Kur'an daima akli kullanmaya çağırır. Kur'an'da akıl kelimesi geçmez onun yerine 16 yerde lübb'ün çoğulu olan elbâb geçer. Lübb, lekesiz saf akıl¹⁸ anlamına gelir. Çünkü şartlanmış, menfaatlerinin ve beklentilerinin esiri olmuş kişiler de akıllıdır ama onlar akıllarını gereği gibi kullanamazlar. Kullansalar bile çıkan sonuca güven duyup bağlanamazlar. Onların akılları lekeli ve bulanıktır. Öncelikle akli, arzuların esiri olmaktan kurtarmak gerekir.

Kur'an'da akıl kökünden türetilmiş olup akli kullanma anlamındaki kelimeler 48 yerde geçer. Bunlardan biri şöyledir:

"Allah pisliği akıllarını kullanmayanların üstüne bırakır." (Yunus 10/100)

92. Teokratik sistem, vatandaşın aklını kullanmamasını ve bir şeye karışmamasını ister. Jean Calvin'in şu ifadeleri bunu açık bir şekilde göstermektedir:

"Fertler kamu ile ilgili konularda kendilerini yetkili görmemeli, devlet işlerine karışmamalı, yöneticilerin yetkisine giren işlere burunlarını sokmamalı ve genel olarak kamuyu ilgilendiren herhangi bir girişime kalkışmamalıdır. Kamu düzeninde düzeltilmesi gerekli olan bir bozukluk varsa kargaşa çıkarmamalı, ellerinin bağlı olduğu bir işe kendilerini sokmamalıdır. Bu alanda eli kolu bağlı olmayan tek kişi yöneticidir¹⁹.

Buna karşılık Kur'an, insanın etrafında olup bitenlerle ilgilenmesini, yanlış davranışlara karşı çıkmasını ister. Kur'an'da, İsrailoğullarından inkar edenlerin, Hz. Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlendikleri ve bunun sebeplerinden birinin şu olduğu açıklanır:

"Onlar birbirlerinin işledikleri fenalıklara engel olmazlardı. Yapmış oldukları şey ne kötü idi!" (Maide 5/79)

18-, er-Rağb el-İsfahâni, Müfredâtü el-fâz'il-Kur'an, Beyrut 1412/1992, s. 733.

19- Jean Calvin, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2, Yeni Çağ, s.49.

Hz. Muhammed de şöyle der: "Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Ona da gücü yetmezse içten içe karşı çıksın. Bu imanın en zayıf olanıdır²⁰."

d- Yalnız Allah'tan korkmak

93. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*insanlardan korkmayın, benden korkun, ayetlerimi hiçbir değerle değiştirmeyin.*" (Maide 5/44)

"Eğer inanıyorsanız bilin ki asıl korkmanız gereken Allah'tır." (Tevbe 9/13)

Teokrasi, yöneticiden korkulmasını ister. Jean Calvin'in sözleri şöyledir: "Ülkenin babası, halkının çobanı, barışın koruyucusu, adaletin başkanı, suçsuzların savunucusu olan yöneticinin gücünü kabul etmeyen kişi haklı olarak deli sayılmalıdır²¹." Demek ki bu sistemde yöneticiden korkmayan ve onun gücünü kabul etmeyen deli damgası yer.

e- Yanlış a karşı çıkmak

94. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"İçinizde iyiliğe çağıran bir öncüler grubu bulunsun. Doğruyu emretsinler ve uygunsuzluğa engel olsunlar. İşte böyle toplumlar düzliğe çıkar." (Al-i İmran 3/104)

Firavun Mısır'da güçlü bir krallık kurmuştu. Halkını köle yerine koyar, onlar da ona baş eğerlerdi. Allah bunu kınamış ve şöyle buyurmuştur:

"Musa'yı belgelerimizle ve açık bir yetki ile göndermiştik,

Firavun'a ve adamlarına... Ama onlar Firavun'un buyruğuna uydular; oysa Firavun'un buyruğu doğruyu göstermiyordu." (Hud 11/96-97)

Bir kişi, Hz. Muhammed'e sordu:

"- Hangi cihad daha değerlidir?"

Dedi ki, "Zalim sultanın yanında söylenen doğru söz²²."

Teokrasi, yetkililerin zalimliğini Allah'ın halkı cezalandırması sayarak kutsamaktadır. Böyle bir sistem zalim sultanın yanında söylenecek her doğru sözü yanlış sayar. Çünkü bu sistemde yetkililerin yaptığı her şey doğru, onlara karşı çıkmak yanlıştır. Jean Calvin'in şöyle diyor:

".. Karakterleri ne olursa olsun, bu saygıyı, hatta bu dindarca bağlılığı bütün yöneticilerimize sonuna kadar göstermek zorundayız... Bundan itaatin adil yöneticilere gösterileceği sonucunu çıkarıyorsanız yanlış düşünüyorsunuz. ...Eğer bir vahşi tarafından zalimce işkence görürsek, eğer haris ve lükse düşkün biri tarafından doymak bilmez bir şekilde soyulacak olursak, eğer bir tembel tarafından ihmal edilecek olursak, eğer kısacası doğruluğumuz yüzünden dine ve kutsal şeylere saygısız olan bir prens tarafından eza göreceğiz olursak ilk önce işle- 12diğimiz günahları hatırlayalım, çünkü Tanrı, şüphesizdir ki karşımıza çıkan bu kötülüklerle bizi cezalandırmaktadır. Böylelikle boyun eğiş bizi sabırsızlığımızdan kurtaracaktır. Ve düşünelim ki bu kötülükleri tedavi etmek bizim üstümüze düşmez. Bizim üstümüze düşen tek şey, bütün kralların yürek ve yönsemeleri elinde olan Tanrı'nın yardımını istemektir²³."

20- Müslim, İman 78 (49).

21- Jean Calvin, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2, Yeni Çağ, s.49.

22- Nesâî, Bey'a, 37, Babü men tekelleme b'il-hakki 'inde imamin câir.

95. Kur'an'a göre bir kimsenin etkili ve yetkili bir makamda olması onun doğru davranacağı anlamına gelmez. Yanlış davranan kim olursa olsun, onun bu davranışı onaylanamaz.

Güçlü kral Firavun Hz. Musa'ya karşı halkına şöyle demişti:

"Ey kavmim! Mısır'ın hakimiyeti bende değil mi? Bu nehirler benim topraklarımın içinde akıyor mu? Görmez misiniz?"

"Yoksa ben şundan, daha ne demek istediğini bile açıklayamayan şu alçaktan iyi değil miyim?" (Zuhruf 43/51-52)

Firavun dedi: "Bırakın beni Musa'yı öldüreyim; o da Rabbini çağırın bakalım. Çünkü korkarım o, sizin dininizi değiştirir veya bu toprakta karışıklık çıkarır."

Musa şöyle dedi: "İşte ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım. Hesap gününe inanmayan her kibirlinin şerrinden." (Mümin 40/26-27)

Çünkü Hz. Musa, gereken her uyarıyı yapmış, ama Firavun bu uyarılara zulmünü artırarak cevap vermişti.

Bütün bunlar, siyasi çalışmalara katılıp yanlış davranışlara engel olmak için elden geleni yapmayı zorunlu kılar. Ama teokratik sistem bunu kabul etmez.

B- MEZHEP VE TARİKATLAR

Buraya kadar anlatılanlar sünni mezheplerin görüşüdür. Ama şiiilik ile tarikatlar öyle değildir. İran'da şianın imamiye kolu yaygındır. Şimdi İran şiielerinin konu ile ilgili görüşleri ile tarikatların bazı görüşlerine bakalım.

a- İran benzeri İslam Cumhuriyeti

96. İran'a hakim olan mezhep şiiiliktir. Bu mezhep devlet başkanının kim olacağı hususunda çıkan ihtilafтан doğmuştur. Onlara göre imam, yani devlet başkanı Hz. Peygamber tarafından tayin edilmiş olmalı ve bütün günahlardan arındırılmış bulunmalıdır. İlk şiiiler bu şahsın Hz. Ali olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Onlara göre devlet başkanlığı siyasi değil dinî bir makamdır. Onların imamlık, yani devlet başkanlığı konusundaki bazı görüşleri şöyledir:

"İmamlık ancak Allah'tan nass (açık bir emir) ile, yahut o imamdan önceki imamın onun imametini beyaniyle tahakkuk eder. İnsanların seçmesiyle, istemesiyle olmaz. İnsanlar dilediklerini imam olarak tayin, yahut dilediklerini azil hakkına sahip değillerdir.²⁴"

Şia'nın konu ile ilgili inançları şöyledir: 13

"İmamın da peygamber gibi içte, dışta, görünürde, gizlilikte, bütün kötü ve pis şeylerden, doğumundan vefatına dek masun (korunmuş) olduğuna inanıyoruz. İmam, imametten önce, sonra, soy boy şerefi bakımından en yüce ve temiz kişi olup her türlü kötülükten, suçtan, yanılmadan, yanlış iş görmeden, unutmadan ve her türlü aşağılık şeylerden masundur²⁵."

23- Jean Calvin, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2, Yeni Çağ, s.51.

24- Muhammed Rıza'l-Muzaffer, Akâid'ül-İmâmiyye, Şia İnançları (Türkçeye çeviren Abdülbaki GÖLPINARLI) İstanbul 1978, s. 50.

25- Şia İnançları s. 51.

97. İnan'daki şiiilerin, İmamın sıfatları ve bilgisi ile ilgili inançları şöyledir:

"İmamın peygamber gibi, yiğitlik, kerem, temizlik, gerçeklik, adalet, tedbir, hikmet ve bütün üstünlükler ve iyi huylar bakımından halkın en seçkini olması gerekir ve buna inanmaktayız..."

İmamın ilahî hükümlere, ilahî maarife, bütün bilgilere sahip olması, peygamber, yahut kendisinden önceki İmam vasıtalıdır. Yepyeni bir şey hakkında da imam, Allahu Talâ'nın ona ihsan ettiği kudsi kuvvetle, ilham yoluyla gereği gibi hükmeder, o şeyi künhüyle anlar, bilir. Bir şeye yönelirse, onu bilmek dilerse, o şey hakkında, ancak gereği bilir, yanılmaz, şüpheye düşmez, bu hususta aklî delillere, yahut belletenlerin belletmesine ihtiyacı yoktur. Bilgisi iktiza edince daha da derinleşir. Daha da ziyadeleşir..."

"... İmamlardan hiçbiri bir muallime gitmemiş, bir mürebbiden bir şey öğrenmemiştir... Hiç biri bir hocadan ders görmemiş, hiç biri bir mektebe, bir medreseye gitmemiştir. Böyle olduğu halde kendilerine bir şey sorulunca ona derhal en doğru cevabı vermedeler. Dillerine bilmiyorum sözü gelmediği gibi cevap vermek için düşünceleri yahut cevabı bir müddet sonraya tehir etmeleri de vaki değildir..."²⁶"

98. Şiiilerin imamlara itaat konusunda inançları şöyledir:

"Onların buyrukları Allah'ın buyruklarıdır. Yasakları O'nun yasaklarıdır. Onlara itaat Allah'a itaattir. Onlara isyan, Allah'a isyandır. Onları seven Allah'ı sever. Onlara düşman olan Allah'a da düşman olur. Onların emirlerini reddetmek caiz değildir"²⁷.

Bu görüşler teokrazi ile bağdaşır. Ehl-i sünnetin bunları kabul etmesi mümkün değildir. Şia'nın imamlar için söylediklerinin çoğunu ehl-i sünnet peygamberler için dahi söylemez. Çünkü Kur'an'a göre Hz. Muhammed tıpkı bizim gibi bir insandır. Bizden farkı, Allah'ın Elçisi olmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"De ki, ben de tıpkı sizin gibi bir insanım. Bana, sizin tanrınızın bir tek tanrı olduğu vahyediliyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa hemen iyi bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak etmesin." (Kehf 18/110)

99. Sünniler devlet başkanlığını siyasi bir makam sayarlar. Bu sebeple devletlerini, İslam adıyla değil, Abbâsî, Selçuklu ve Osmanlı gibi adlarla kurmuşlardır. Dört halife döneminde devlete ad bile konmamıştır. Sünniler, devlet başkanını sıradan bir insan sayar, ona olağanüstü kişilik vermezler. O da herkes gibi yanılabilir ve yanlış kararlara varabilir.

Bir gün Halife Ömer minberden şöyle seslenmişti: "Ey insanlar, ona salat ve selam olsun Muhammed'in görüşü doğru idi. Çünkü Allah ona gereği gösteriyordu. Bizim görüşümüz ise sadece zan ve sorumluluk altına girmekten ibarettir."

Halife Ebûbekir bir konuda Allah'ın kitabında ve Hz. Muhammed'in sünnetinde bir şey bulamazsa kendi görüşüne göre ictihad eder ve şöyle ¹⁴derdi: "Bu benim görüşümdür. Doğruysa Allah'tan, yanlışsa bendendir. Allah'ın beni bağışlamasını dilerim."

Halife Ömer bir kişiyle karşılaşmış ve ne var ne yok, diye sormuştu. O da Ali ve Zeyd şöyle bir hüküm verdiler demişti. Bunun üzerine Ömer; "Eğer ben olsaydım şu şekilde hükmederdim." dedi. Adam dedi ki; "Senin hükmetmene ne engel var, yetki senin elindedir." Ömer şöyle cevap verdi:

26- Şia İnançları s. 52-53.

27- Şia İnançları s. 54.

“Senin meseleni Allah’ın Kitabına ya da Allah’ın Elçisinin hükmüne dayandırsaydım bunu yapardım. Ama meseleni görüşe dayandırıyorum, görüş belirtme hakkı ortaktır. Benim görüşüm Ali’nin ve Zeyd’in görüşünü değersiz hale getirmez²⁸.”

b- Tarikatlar

100. Tarikatlar teşkilatlıdır. Onların tekkeleri ve zaviyeleri vardır. Her birinin bir ruhâni reisi yani şeyhi bulunur. Onlara göre şeyh, kul ile Allah arasında bir vasıta, Allah’ın kaplarından bir kapıdır²⁹. Tarikata giriş el alma (bey’at) denen bir işlemle gerçekleşir. Böylece şeyh müridi Allah yolunda teslim almış sayılır. Kurtuluş için bir tarikata girmek şarttır³⁰. Şeyh peygamberin vekili³¹ ve yanılmaz bir otoritedir³². O müridin manevi babasıdır³³.

101. Bunlar Kur’an’a açıkça aykırı şeylerdir. Nasıl gerçek İncil’in dışında oluşan Kilise, teokrasinin kaynağı olmuşsa bizde de Kur’an’ın dışında oluşan tarikatlar teokratik düşünceye zemin hazırlamışlardır. Tarikatlar tarafından asırlarca işlenen fikirler bugün tarikat mensubu olmayan kişileri de sarmıştır.

Hiç bir tarikat kilise gibi teşkilatlanmış değildir. Bugüne kadar bir tarikatın emrine girmiş devlet de olmamıştır. Kur’an var olduğu sürece bunun gerçekleşmesi beklenemez. Tarikatlarla ilgili şikayet edilecek bir çok konu vardır. Bunlar, müslümanların Kur’an ışığında eğitilmesiyle ortadan kalkar.

C- CAMİ VE TEOKRASİ

102. İslamda ruhban sınıfı yoktur. Camiler kilise teşkilatı gibi örgütlenmemiştir. Eskiden camide görevli imam ve müezzin bile bulunmazdı. Cemaatten biri ezan okur, ehliyetli biri de namaz kıldırırdı. Camilerin düzenli olarak açılması, ezanın zamanında okunması, cami bakımlarının yapılıp eşyasının korunması gibi ihtiyaçlar cami görevlerinin ihdasına sebep olmuştur. Cuma namazı için de durum aynıdır. Ancak Cuma günü büyük bir cemaate namaz kıldırarak ve onlara hitabetmek bir çok kimsenin ilgisini çekeceği için bu konuda çekişme ve tartışma çıkabilir. Bunu göz önünde bulunduran Hanefî mezhebi, Cuma namazını ya o yerleşim yerinin en yetkili kişinin ya da onun tayin edeceği bir kişinin kıldırmasını şart koşmuştur. Yoksa ibadet için toplaşan insanlar birbirine girebilirler³⁴.

103. Bir kimsenin müslüman olması tamamen kendi kararına bağlıdır. Bunun için caminin veya bir dinî kuruluşun onayı aranmaz. Vaftize benzer bir törenin yapılması da sözkonusu değildir. Çünkü İslamda ne din adamı, ne de bir başka kişi Allah adına hareket edebilir. Zaten Allah müslüman olmayı

28- İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, I'lâmu'l-Muvakkûn, Beyrut 1407/1987 c. I, s. 54.

29- Abdulgani en-Nablusî'nin bu konuda şöyle dediği nakledilir: "Bir kimse Allah yolunda kendini teslim alan bir şeyhe teslim olursa onun, Allah'ın kaplarından bir kapı olduğuna inanması gerekir. Şeyhi bu mertebeye görmek mertebelerin en düşüğüdür. Şuna da inanmalıdır ki, şeyhden kenide ne gelirse Allah'tan bilmeli, şeyhten bilmemelidir. Eğer hayır gelirse Allah'ın ona hidayeti, şer gelirse O'nun imtidarıdır. Şu halde salikin yani tarikata girmiş bir kimsenin şeyhini Allah'ın kapısı bilmesi ilk basamaktır.

İkinci basamak salikin şeyhini, Allah'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıkıp gözüktüğü kişi olarak bimesidir. Allah'ın emir ve yasaklarıyla yükümlü olan kimse nasıl saygı duyarsa şeyhinin yanında o şekilde saygılı olmalıdır. Bu orta basamaktır.

Üçüncü basamakta salik şeyhini hiç görmemelidir, o manevidir. Onun yerine Allah'ın sıfatlarını görmelidir. Şeyhi arada fani bilmeli, Allah'ı bâki bilmelidir. Doğrusu da budur. Bu hal üç basamağın en üstüdür. (KOTKU, Tasavvufi Ahlâk, İst. 1982, c. II s. 185)

30- Mehmet Zahid KOTKUNun konu ile ilgili ifadeleri şöyledir: Kalbi huzur-ı ilahiye dühulden men eden sıfat-ı mezmumeden haks edecek bir şeyhi, mürşit ittihaz etmek insan için vacibdir diye icma ve ittifak vakidir.

Fena sıfatlardan kurtulmağa vesile olan bir şeyhi mürşid ittihaz etmeyen kimseler, Allah Teâlâyâ ve Resûl- zî şânına isyan etmiş olurlar. Zira hak bir tarika salık olmayan kimseler mürşitsiz bu sıfatlardan kurtulamaz. (KOTKU, Tasavvufi Ahlâk, c. II s. 183)

31- Hasan Kamil YILMAZ, İslam Tasavvufu, Tasavvufu İlgili Sorular-Cevaplar, İst. 1996, s. 494.

32- Haklı dahi görünse müridin şeyhine itirazı haramdır. (KOTKU, Tasavvufi Ahlâk, c. II s. 5)

33- KOTKU, Tasavvufi Ahlâk, c. II s. 247.

34 Şemsüddin es-serahsi, el-Mebsût, Mısır 1324, II,24.

öyle bir kaideye bağlamıştır ki, buna kimse karışamaz. Çünkü dinin özü imandır. İmanın temeli de onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkara zorlanamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Dinde zorlama yoktur; artık doğru ile eğri birbirinden iyice ayrılmıştır. Bundan böyle kim zorbaları tanımaz da Allah'a inanırsa kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah işitendir, bilendir.” (Bakara 2/256)

Kiliseye benzer bir teşkilatı olmayan, din adamlarını birer ruhanî lider değil, sadece din konusunda toplumu aydınlatan ve onlara örnek olmaya çalışan kişiler olarak gören bir dinin teokrasiyi kabul etmesi sözkonusu olamaz.

3- LAİKLİK

104. Laiklik, devletin dinî bir kurumun hakimiyetinde olmaması demektir. Bu sebeple laiklik ile teokrasi birbirine zıttır.

Kilisenin Tanrı adına hareket ettiğine inanıldığından kralı, hükümetleri ve valileri belirlemede ve görev getirmede kilise kendini hep yetkili görmüştür³⁵. Bugün kilise, seçilmiş kişilere yemin ettirmekle bu yetkisini az da olsa sürdürmektedir. Bu sebeple teokrasiye karşı mücadele kiliseyi devletten uzaklaştırmakla başarılı olmuştur. Fransız tarihi bu konuda verilmiş mücadelelerle doludur. Bu ülkede Kilisesinin devlet üzerindeki egemenliğini kırma çabaları XIV. yüzyıla kadar gider³⁶. Laiklik, gösterilen bu çabalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Fransızca'da dinî kuruluşların hakimiyetinden bağımsız bir kuruma Laik (laic veya laique) denir³⁷. Fransa'da dinî kuruluş deyince akla gelen Katolik Kilisesidir, dolayısıyla bu kilisenin hakimiyetinde olmayan her kurum laikdir.

105. Laiklik mücadelesi dine karşı değil, kiliseye karşı verilmiştir. Nitekim Fransa'da kurucu meclis üyeleri tarafından hazırlanan ve Ağustos 1789'da kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 10. maddesi düşünce özgürlüğünü, 11. maddesi de ifade özgürlüğünü düzenliyordu. Bu bildirge 1791 tarihli Fransız Ayasası'nın başlangıç bölümü oldu³⁸. Böylece bu anayasa, Katolik Kilisesinin imtiyazlarına son vermeyi ve protestan, yahudi veya dinsiz olanların haklarını, özellikle vicdan hürriyeti adına her çeşit dinî tezahürü eşit görmeyi hedefliyordu³⁹. Çünkü teokratik sistemde bir başka din mensubuna hayat hakkı tanınmazdı. Bu hareket dine karşı olsaydı, başarılıdıktan sonra din özgürlüğü verilmez, aksine bu özgürlük tümüyle ortadan kaldırılırdı.

35-TÜMER, KÜÇÜK, a.g.e. s. 256.

36- Büyük Larousse Ansiklopedisi, Laiklik maddesi.

37- Büyük Larousse Ansiklopedisi, Laik maddesi.

38- Büyük Larousse Ansiklopedisi, insan maddesi.

39- GRIC (Groupe de Recherches Islamo- Chretien = İslam Hıristiyan Araştırmaları Topuluğu), Din ve Devlet, Islamochristiana, 12, Roma 1986, s. 49-72' den. Tercüme M. Saif HATİPOĞLU, İslâmî Araştırmalar Dergisi, C. III, sayı 3, Ankara 1989, s. 102.

106. 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de düşünce vicdan ve din hürriyeti konusunu karara bağlayarak teokrasinin önünü iyice kesmeye çalıştı. Bu madde de dine değil, kilisenin hakimiyetine karşıdır. Bu hareket, dinin sosyal alandan ve kamu alanından soyutlanmasına yönelik de değildir. Bu zaten düşünülemez. Dindar bir kişi, dininin emrini bırakarak başka kişilerin emrini yerine getiremez. Eğer yerine getirmek zorunda kalırsa ya gizlice ya da açıktan buna karşı koyar. Bu da toplumda huzursuzluk doğurur. Beyannamenin ilgili 18. maddesi şöyledir:

"Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu herkes için yalnız ya da topluca, gerek kamu önünde gerekse özel olarak öğretimle, uygulamalarla, tapınmayla ya da dinsel yükümlülükleri yerine getirerek dinini ya da inancını ortaya koymak özgürlüğünü de içerir"⁴⁰.

107. Bütün bu durumlara göre laiklik, devletin dinî kurumların hakimiyetinden bağımsız hale gelmesi demektir. Yani laiklik devletin bir vasfıdır. Nitekim 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 2. maddesi de bunu böyle belirlemiştir. Madde aynen şöyledir:

"Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir."

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir başka özelliği de insan haklarına saygılı olmasıdır. Anayasa'nın 24. maddesi her vatandaşa vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyeti tanımıştır. 26. maddeyle de düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti verilmiştir.

Konu Kur'an açısından değerlendirilince, Kur'an'da din özgürlüğünün değişmez esaslara bağlandığı görülür.

Dinin özü imandır. İmanın temeli de kalp ile tasdiktir. Kalp insanın iç dünyasındadır. İnsan burada alabildiğine hürdür. Bu sebeple hiçbir inanç insana zorla kabul ettirilemez. Din hürriyetinin teminatı Kur'an'dır. Allah Teâlâ şöyle buyurur :

"Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi inanırdı. Öyle iken insanları inanmaya sen mi zorlayacaksın?" (Yunus 10/99)

4- DEĞERLENDİRME

108. Tevrat'ta teokrasinin delili diye gösterilen söz Hz. Süleyman'a aittir. Elimizdeki Tevrat'a göre Hz. Süleyman Allah'ın elçisi değil, bir kraldır⁴¹. Ama Kur'an Hz. Süleyman'ı Allah'ın elçisi sayar.

Tevrat'ta Hz. Süleyman'a ait olduğu bildirilen ifade şöyledir: *"Ey oğlum Rab'den ve melik'ten kork. İhtilalcilere karşıma"⁴².* Kral'dan korkmak, onun zulmüne karşı korunmak için olabilir. Çünkü bu, haksızlığa bir çeşit karşı koymadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de kâfir ve münafıklara karşı korunma ile ilgili benzer bir ifade vardır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Eğer sabırlı olur ve korunursanız onların hileleri size bir zarar vermez." (Al-i İmran 3/120) Korunma ihtiyacı korkudan doğar. Bu sebeple ayette, "korunma" diye tercüme ettiğimiz ittikâ (﴿ ۞ ﴾) kelimesi korku diye de tercüme edilmiştir.

"İhtilalcilere karşıma" ifadesi de "bozgunculara karşıma" şeklinde yorumlanırsa Hz. Süleyman'a ait olduğu ifade edilen bu söz, teokrasinin delili olmaktan çıkar.

109. **İncil'de**ki metinlere gelince; Pavlos'un ve Petrus'un mektuplarının İncil diye gösterilmesini Kur'an kabul edemez. Çünkü Kur'an'a göre İncil Allah'ın kitabı, Hz. İsa da elçisidir⁴³. Petrus ile Pavlos ise birer hıristiyandır. Petrus Hz. İsa'nın havarilerindedir⁴⁴. Pavlos ise Kur'an'ın tanımladığı anlamda bir havari değildir ama hıristiyanlar onu havarilerden sayarlarr⁴⁵. Hz. İsa'nın havarileri, Kur'an'a göre Hz. Muhammed'in sahabileri gibidir⁴⁶.

110. Tevrat, İncil ve Kur'an, Allah'ın sözlerini içeren kitaplardır. Bunlarda insan sözü olmaz. Ama elimizdeki Tevrat ve İncil'e insan sözü karışmıştır. Bunun en açık delili Pavlos ve Petrus'un mektuplarıdır. Kur'an'da Allah'ın sözleri dışında tek bir söz yoktur. Hz. Muhammed'in sözleri Kur'an'ın dışındadır ve hadis adını alır. Havariler ise Hz. Ali ve Hz. Ebubekr gibidir. Ali ve Ebubekr'in sözlerine sahabi sözü denir. Hz. Peygamber'in sözleri Kur'an seviyesinde kabul edilemez. Sahabinin sözü de peygamber sözü seviyesinde olamaz. Dolayısıyla Petrus ve Pavlos'un mektupları İncil'in bir parçası sayılamaz. Bunlar birer insan sözüdür.

İncil'de Hz. İsa çarmıha gerilip defnedildikten üç gün sonra kabrinden çıktığı, Galile'de 11 havarisine görünerek şöyle dediği yazılıdır:

"Gökte ve yeryüzünde bütün iktidar bana verilmiştir. Şimdi gidin, bütün ulusları öğrenci yapın. Onları Babam, Ben ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi tutmalarını onlara öğretin. İşte dünyanın sonuna kadar ben her an sizlerle beraberim"⁴⁷.

41- Bkz. Emsal-i Süleyman, I/1, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i atik s.751.

42- Emsal-i Süleyman, XXIV/21, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i atik s.775.

43- ... Meryem oğlu İsa'ya, yol gösterici, aydınlatıcı olan ve önünde bulunan Tevrat'ı doğrulayan İncil'i sakmanlara öğüt ve yol gösterici olarak verdik. (Maide 5/46)

44- Bak. Büyük Larousse Ansiklopedisi, Petrus ve Paulus maddeleri. İst. 1986.

45- Pavlos Hz. İsay'ı görmemiştir. Elimizdeki İncil'de Pavlos'un asıl adının Saul olduğu, (A'mâl-i rusul 13/9) azılı bir hıristiyan düşmanı iken, Şam yolunda ansızın gökten parlayan bir nurun çevresini sardığı, Hz. İsa'nın ona seslendiği (A'mâl-i rusul 9/3-6), sonra onun Hz. İsa'ya inandığı ve vaftiz edildiği ((A'mâl-i rusul 9/18 vd.) ifade edilmektedir. Buna göre Pavlos, Kur'an'ın tanımladığı havarilerden değildir.

46- 'Ey inananlar! Allah'ın dininin yardımcıları olun. Nitekim, Meryem oğlu İsa, Havarilere: "Allah'a giden yolda yardımcıların kimlerdir?" deyince, Havariler: "Allah'ın dininin yardımcıları biziz" demişlerdi. İsrailoğullarının bir takımını böylece inandırmış, bir takımını inkar etmişti; ama biz, inananları düşmanlara karşı desteklediğimizde üstün geldikler." (Saff 61/14)

47- Metin sadeleştirilmiştir. Elimizdeki nüshadaki ifadeler şöyledir. " Ve onbir şakirdler Galile İsa'nın onlara emrettiği dağa vardılar. ve Onu görünce ona secde kıldılar. Lakin bazı şüpheler etdiler. Ve İsa yanlarına gelüb onlara hitaben dedi ki, semada ve zeminde bütün hükümet bana verildi. İmdi gidiniz, cümle milletleri şakird ediniz. Onları Peder

Bu sözler kilisenin, güçlü olduğu zaman devletler üzerinde hakimiyet kurmasına yol açmıştır.

Aynı İncil'in bir başka ifadesine göre Hz. İsa dünyaya hakimiyet kurnak için değil, hizmet etmek ve hayatını vermek için gelmiştir⁴⁸. Bu, bir önceki ifadeyle çelişmektedir.

Kur'an Hz. İsa'nın vefatından sonra dünya ile ilişkisinin kesildiğini ve olup bitenlerden haberdar olmadığını bildirir.

"Allah, (ahirette şöyle) diyecektir. "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki tanrı olarak benimseyin dedin?" O da şöyle cevap verecektir: "Haşa, hak olmayan sözü söylemek bana yaraşmaz; eğer söylemişsem, şüphesiz sen onu bilirsin; sen, benim içimde olanı bilirsin; ben senin içinde olanı bilmem; doğrusu görülmeyeni bilen ancak sensin"

"Ben onlara sadece Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin diye bana emrettiğini söyledim. İçlerinde bulunduğum sürece onları gözetiyordum. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi görüp gözetirsin." (Mâide 5/116-117)

Nasıl ki Hz. Muhammed'in sözleri Kur'an ayeti değilse Hz. İsa'nın sözleri de İncil ayeti değildir. Hele Hz. İsa'nın vefatından sonra söylediği iddia edilen sözler onun sözü bile olamaz. Teokrazi bu sözler üzerine kurulduğuna göre gerçek İncil'in Kur'an gibi teokraziyi kabul etmediği ortaya çıkar.

111. Hıristiyanlar nasıl Petrus ve Pavlos'un mektuplarına dayanarak bir teokratik sistem kurmuşlarsa **şii**lerin imamiye kolu da kendi büyüklerine ait sözlere dayanarak teokratik sisteme benzer bir sistemin savunucuları olmuşlardır.

Şiiiler imamlarının ve müctehidlerinin sözlerine Allah'ın sözü demezler. Ama bir çoğu onları Allah'ın sözü gibi bağlayıcı sayar. Onların şu ifadelerine bakalım:

"İctihad şartlarını kendisinde toplamış müctehit, gaybet (imamın gözlerden uzak bulunması) zamanında İmam aleyhisselam'ın naibidir, mutlak olarak hâkim ve reisdir; hüküm vermekte, halka hükmetekte İmamın salahiyetine sahiptir. Onun hükmünü kabul etmemek İmam'ın hükmünü kabul etmemektir; İmam'ın hükmünü kabil etmemek ise Allah'ın hükmünü kabul etmemektir ki, bu, sâdik-i âl-i Muhammed'den rivayet edilen hadise göre Allah'a şirk koşmakla birdir⁴⁹."

Sâdik-i âl-i Muhammed, Hz. Muhammed'in soyundan, gelen doğru kişi demektir. Bu kişi Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin dahi olsa onların sözleri bize delil olamaz. Bu, Petrus ve Pavlos'un sözlerine verilen değere çok benzemektedir.

Ehl-i sünnet, müctehid imamlardan hiç birine kutsallık tanımaz ve hiç birinin sözünü bağlayıcı saymaz.

Ma'n bin İsa el-Kazzaz demiştir ki, İmam Malik'ten şunu işittim; "Ben sadece bir insanım, hata yaptığım da olur doğruyu bulduğum da. Görüşüm ¹⁹üzerinde düşünün, Kitap ve Sünnet'e uygun olanını alın, Kitap ve Sünnet'e uygun olmayanını da bırakın⁵⁰."

İmam Malik sık sık şöyle derdi: "Bizimkisi zandan ibarettir. Kesin bir kanaate varamayız.⁵¹"

ve Ben ve Ruh'ul-Kudüs ismine vaftiz ediniz. Ve size enrettiğim şeylerin cümlesini hıfz etmeyi anlara talim ediniz ve işte dünyanın nihayetine değin ben her vakt sizin ile beraberim." (Matta 16-20, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i cedîd, s. 43.)

48- "Nitekim İbn'ül-insan (yani İsa), kendine hizmet olunmak için değil, ancak hizmet etmek ve canını çok kimseler bedeline fidiye vermek için geldi, dedi." (Matta 20/28)

49- Şia İnançları s. 24.

50- İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebîbekr (öl. 701 h.) İ'lâm'ul-muvakkîn, c. I, Beyrut, 1987/1407, s. 75.

51- İbnu'l-Kayyim, a.g.e. c. I, s. 76.

Ebû Yusuf ve Hasan bin Ziyad, Ebû Hanife'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir. "Bizim şu ilmimiz bir görüştür. O, gücümüze göre vardığımız en güzel görüştür. Kim bundan daha güzelini getirirse kabul deriz⁵²."

SONUÇ

112. Kur'an teokratik sistemi asla kabul etmez. Teokrasi, Allah'ın yetkisinin kiliseye devri veya kilise ile paylaşılması anlamına geldiği için Kur'an'a göre böyle bir davranış şirktir.

Diğer taraftan teokraside Allah'a boyun eğme gibi yöneticilere boyun eğilmesi istenmektedir. Onlara itaat Allah'a itaat, onlara muhalefet Allah'a karşı gelme sayılmaktadır. Kur'an, bunu da şirk sayar.

113. Bunun dışında Kur'an'ın tavsiye ettiği bir devlet düzeni yoktur. İslamın evrensel ve zamanüstü olması da bunu gerekli kılmaktadır. Kur'an devletlerden, bir takım evrensel isteklerde bulunur. Bunların bir kısmı yukarıda belirtilmiştir. Onlar öyle şeylerdir ki, hiçbir toplum bunlardan vazgeçemez. Hiç bir idare de bu konuda mücadele eden insanları doğrudan karşısına alamaz Bu da İslamın her zaman ve her yerde yaşanabilmesine imkan verir.

114. İslam bilginlerinin siyasi otoriteden bekledikleri görevler şöyle özetlenebilir: "Siyasi otorite kanunları uygular, cezaları infaz eder, toplumun ihtiyaçlarını giderir, askeri donatır, vergi toplar, zorbaları, soyguncuları ve eşkiyayı dize getirir. İnsanlara, inandıkları gibi yaşama hürriyetini sağlar. Adliye teşkilatının aksamadan ve serbestçe çalışmasını temin eder. Gelir ve servet dağılımının dengeli olması için tedbirler alır. Korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaçlarının tabii ortam içinde karşılanabilmesi için gerekeni yapar. Yoksullara destekte bulunur."

Sonuç olarak şunu söylemek gerekir: Teokrasi Kur'an'ın kabul etmediği bir devlet sistemidir. İncil'in teokratik düzeni emreden ifadeleri, Kur'an ölçülerine göre gerçek İncil'e ait olamaz. Bu konu yukarıda açıklanmıştır. Bundan gerçek hıristiyanlığın da teokrasiyi kabul etmeyeceği sonucu çıkar. Laiklik de teokrasiye karşı verilen mücadelenin adı olmuştur.

